NOTE ETIMOLOGICE

IULIA MĂRGĂRIT

BIREŞÁR

Cu înțelesul „argat” şi răspândire în Banat, derivatul anunțat a fost preluat de MDA exclusiv în varianta *bereşar* şi analizat etimologic: „*bereş* + suf. *-ar*”. Obiecția noastră are în vedere insuficiența indicației menționate. Indiferent de varianta în care este înregistrat, *bireşar* sau *bereşar*, cuvântul continuă baza derivativă *biriş, bireş, bereş*, reflexe dialectale ale împrumutului maghiar *béres* „argat”. Dacă *bireş*, cu variantele lui este sinonim cu derivatul *bireşar* se pune întrebarea dacă este vorba de un derivat necesar. Cu siguranță da, cel puțin în anumite contexte, mai precis în cele poetice în care, inclus într-o enumerare de formații derivative cu *-ar*, cuvântul simplu va primi în mod analogic aceeaşi tranşă finală: *Ai mei păcurari / Şi ai mei stăvari / Şi ai mei văcari / Şi-ai mei* ***bireşari*** (Pop în „Convorbiri literare” XXXVI, p. 901). Pentru eufonia textului, autorul popular a recurs la derivarea analogic-spontană realizând muzicalitatea impecabilă a celor 4 versuri.

Cazul „bireşar” se înscrie într-o serie mai amplă de creații similare *domn / domnar* (*Un zlotar şi-o celuit / Tot un fecior de* ***zlotariu*** */ Pe o fată de domnariu* – Bud, P.P., 15); *stolnic / stolnicar, tabac /* ***tăbăcar****, tobaş /* ***toboşar*** (Mărgărit PE 83–85; 169–171; 176–177; 177–179). În astfel de situații, dicționarele s-ar cuveni să specifice, după analiza corespunzătoare: *„bireşar* < *bireş* + suf. *-ar*, analogic contextual, după *stăvar, văcar*”, de la caz la caz.

BORNĂCÉI

Cuvânt inedit, *bornăcei* s.m. pl. „colaci de mică dimensiune oferiți colindătorilor”, a fost înregistrat în anchetele de teren efectuate de cercetători de la Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române, în cadrul temei *Sărbători şi obiceiuri, în Muntenia şi în Dobrogea*. Unul dintre informatorii chestionați precizează evenimentul pentru care se pregăteau *bornăceii* şi, totodată, mărimea acestora: *Pentru* ***Moş Ajun*** *se făceau* ***colăcei mici****,* ***bornăcei****. Colac mare se dădea de la fete pentru flăcăi. Bani primeau numai cei mari* (AER,

FD, XXXVIII, Bucureşti, 2018, p. 127–145

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

259, Hagieni, com. Mihail Kogălniceanu, Ialomița). Termenul a fost livrat, exclusiv la plural, fără a reprezenta un impediment în analiză, întrucât, după desinență, se poate reconstitui singularul, fără dificultăți: *bornăcel* < *bornăcei*. Prin separarea afixului diminutival *-el*, rămâne baza derivativă, *bornac*. Textele dialectale mai vechi, culese la începutul secolului trecut, din același județ, atestă termenul-bază derivativă, pe care l-am identificat la analiză: *În seara zilei de 23 decembrie* […] *copiii umblă cu „Bună dimineața la Moș Ajun”, în cete de câte 2–4, iar prin unele sate și mai mulți. Ei merg de la casă la casă și strigă la fereastră „Bună dimineața la Moș Ajun / Ne dați ori nu ne dați* […]*”. Femeia, gazda casei, le dă nuci,* ***bornaci*** *(un fel de colaci mici), covrigi ori bani* […]. *Bătrânii povestesc că prin unele sate era obiceiul* […] *să zică „Mă chitii, mă chitii după sac, / Dă-mi babo, colacul și* ***bornacul*** */ Să mă duc la altă casă / Unde-i fata mai frumoasă”* (I. Cr. I, nr. 1, 145, Ialomița).De fapt și DA înregistrează *bornac* din același județ, pe baza unei atestări din Șez. III, 198. La rândul lui, *bornac* a fost corupt din *bobârnac* „idem”, derivat pe teren românesc din împrumutul bulgar *brъbona* > rom. *broboană* „boabă de fruct” (v. Mărgărit, PE, p. 51–53).

BRUBÍNȚĂ

Cu semnificația „bubă mică”, *brubință* s.f. a fost înregistrat în rubrica *Vocabular regional* din fostul raion Turnu-Severin, publicat în LR IX, 1960, nr. 5, p. 34. Cuvântul figurează în MDA, dar îmbogățit semantic, în baza sursei Ionescu, *Mehedinți*: 1. „prună”. 2. în expr. *a se face brobințe* [despre lapte] „a se covăsi”. 3. „bubuliță, broboniță”. Ultimul dintre sensuri a fost înregistrat și semnalat în LR/1960: *I-a ieșit niște* ***brubințe*** *pe picior*. Semnificativ este faptul că, probabil, nu întâmplător, cele 2 atestări provin din același ținut: Mehedinți. Pentru etimon, în MDA, cuvântul beneficiază de mențiunea „contaminație”: *bobiță* și *broboană*. Obiecția noastră vizează ordinea neîntâmplătoare a cuvintelor angajate în intersectare, care pare să fie inversă, având în vedere rezultatul obținut. Prin urmare, *broboană* + *bobiță*, în relație sinonimică, ambele desemnând boabe de fructe, fie și prin diminutiv, ar sta la baza unui potențial primitiv, *brobiță*. De fapt aceeași ordine, după cum e și firesc, o indică și DA, împreună cu var. *brobiță*, confirmând, în acest fel, rezultatul primordial al contaminației, utilizând informația, din TDRG. În absența altor atestări, DA limitează comentariul la semnalarea variantei citate. Ceea ce s-a petrecut ulterior, respectiv, modificarea survenită, *brobință*, s-ar putea explica prin analogia **brobiță / broboniță*, în privința nazalității dobândite, iar închiderea [o] > [u] s-ar fi petrecut sub influența unor lexeme ca *bubă, bubiță*, unul din sensurile cu care s-a diversificat sfera semantică a cuvântului în discuție.

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

BURBULEÁNĂ

Semnificând „prună mare, cărnoasă”, *burbuleană*, cuvânt înregistrat de Vârcol, *Vâlcea*, p. 90 a fost preluat de MDA în corpusul de cuvinte, dar cu mențiunea „etim. nec”. Formal, *burbuleană* poate fi apropiat de *burboană, borboană*, variante pentru *broboană*. Împrumut de origine bulgară *brъbona* „boabă (de fruct)”, acesta din urmă figurează în dicționare cu sensul etimologic. Ne limităm la exemplul, de la o singură plantă, după DA: ***broboanele*** *strugurilor coapte* (*Biblia* 1688): *Scutură vița de cad jos* ***broboanele*** (Antim, C. 120 şi în var. *burboană*: ***burboana*** *strugurelui*, răspuns la *Chestionarul* lui Hasdeu din plasa Olt (H XI, p. 143).

Apropierea *burboană – burbuleană* se justifică, „deopotrivă”, formal şi semantic, întrucât ambele semnifică „*boabă* (de fruct) mai mare, mai mică” (avem în vedere, în principal, *boaba de strugure* de o dimensiune absolut variabilă). Prin urmare, p. ext. şi *pruna* ar fi putut să fie numită *burboană*. Înclinăm către probabilitatea respectivă, întrucât în definiția pentru *burbuleană* apare un detaliu semnificativ: (prună) *cărnoasă*. După cum se ştie, boaba de strugure îndeplineşte această calitate, neavând un sâmbure dur, ci semințe care pot fi ingurgitate, iar impresia, la masticație, este de „pulpă” integrală, de fruct „cărnos”.

Din punct de vedere formal, apropierea *burboană – burbuleană* ar putea să fie reconstituită. Diminutivul virtual *burbonea* < *borbonea*, var. metatetică (cf. *brobonea*, pl. *brobonele*: *Vin păsările / Şi iau* ***brobonele*** */ Şi zboară cu ele!* – I. Cr. II, 262, după DA), în forma de pl. *burbonele* ar fi putut suferi un accident fonetic de felul metatezei: *burbolene*, de la care s-ar fi putut reconstitui, fără dificultate, singularul corespunzător: *burboleană*, prin asimilare vocalică progresivă: *burbuleană*.

Cuvântul discutat aparține unei familii lexicale al cărei nucleu îl constituie *broboană* „boabă de strugure”, cu multiple atestări în aria sudică v DGS s.v. 5 (ALRR – Munt şi Dobr., Pl. 70, TDM I, III, AFLR).

Poziția consolidată a cuvântului în aria sudică poate fi apreciată şi după îmbogățirea semantică, căci *broboana* sg. tant. defineşte „masa boabelor de struguri (excluzând ciorchinii), prelucrată pentru obținerea vinului”. Separarea boabelor de pe ciorchine are drept rezultat două produse, ambele cu valoare colectivă: *broboana* şi, prin opoziție, *ciorchina*: ***Ciorchina*** *aea o zvârleam afară, c-aea nu e bună, amărăşte vinu… Din cada aia putea să iasă şi două sute de deca de vin, că era numai* ***broboana*** (AFLR, pct. 848, Săveni, Ialomița). Frecvența operației de obținere a vinului din *broboane* a dus la crearea verbului corespunzător: *brobonori* (*Gl. Munt.* / pct. 848): *Un ciur cam cât intră buricu deştului… şi-l puneam pe cadă şi eu numai* ***brobonéream***. Verbul este o atestare indirectă a numelui de agent: *brobonar* „cel ce stoarce *broboana*”, după cum a *brânzări, a brânzori* înseamnă a exercita îndeletnicirea de *brânzar* „cel care, la stână, face brânză” – termeni atestați în *Gl. Munt.* şi DGS I.

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

CÚTE, CÚTĂ
(autocorecție etimologică)

Cuvântul a fost tratat, în mod regretabil, între împrumuturile de origine bulgară din graiurile munteneşti (Mărgărit 2009, 275). În intervenția de față facem cuvenita rectificare cu satisfacția de a-l fi identificat, ulterior, în fondul moştenit din latină, dar nesemnalat până în prezent. Devierea formală şi îmbogățirea semantică sunt factorii care obstrucționează identitatea reală a lexemului, cu punctul real de plecare: *cute*.

Acesta face parte dintr-un cuplu lexical, *cute/gresie*, care divide dacoromâna în două jumătăți, nord/sud. Moştenit din latină, *cotem* „piatră de gresie pentru ascuțit unelte tăioase, mai ales coasa", *cute* s-a păstrat activ până astăzi în aria nordică. A fost înregistrat cu funcții şi sensuri derutante. Prin conversiune, se întâlneşte în funcțiune adverbială: *beat* ***cute*** „foarte beat" [= beat mort]; *a se face cute* [despre un preparat culinar, de felul mămăligii] *s-o făcut mămăliga* ***cute*** *de vârtoasă* „s-a învârtoşat" (*Şez.* XXIII, p. 44, DA s.v.).

După cum se poate observa, prin utilizarea adverbială a lexemului, se realizează superlativul absolut în cazul acțiunii sau al însuşirii respective. Dacă prin *vârtoasă, învârtoşată, mămăliga*, ca preparat culinar, a fost afectată calitativ, prin stadiul „cute" a devenit necomestibilă irevocabil. Starea de compromitere a preparatului este reprodusă şi verbal: *s-a încutioşat* (v. DA s.v. *cute*). Creat după modelul *învârtoşa*, noul verb presupune o bază derivativă inedită, adjectivul *cutios, ~-asă*, în simetrie cu *vârtos, ~-asă*. Fără să fie sinonime, decât aparent, derivatul nou apărut constituie un superlativ prin particularitatea de piatră dură a bazei *cute*, atribuită produsului culinar. Toate acestea atestă calitatea de cuvânt viu a lexemului. În aceeaşi ordine de idei, el cunoaşte şi dezvoltări de sens, nesemnalate până în prezent, deşi atestarea datează de la începutul secolului trecut: *Merge hâda la zăton / Cu o* ***cute de sopon****, / Să se spele ca de domn! / Eu mă spăl cu apă rece / Şi pe hâda oi întrece* (Bud, P.P.: p. 55/93).

În sintagma *cute de sopon*, de altfel, o metaforă, se are în vedere dimensiunea obiectului determinat şi, eventual, forma, exprimând uzura prin funcționalitate în ambele cazuri (mod de prezentare şi mărime). Provenind din Maramureş, *cute de sopon* s-a fixat ca atare, în aria nordică, structura extinzându-se până în Basarabia, în nordul provinciei. *Dicț. dialectal* II confirmă *cute de sopon* cu glosa „calup de săpun pentru spălat". Este de presupus că în divizarea masei de săpun, preparat în gospodăria țărănească, în calupuri, din punctul de vedere al formei şi dimensiunii, femeile nu au avut în vedere *cutea*, formă rezultată *a posteriori*. Tot în aceeaşi zonă, în ALM II, h. 678 / pct. 6, 10 s-a înregistrat aceeaşi sintagmă în sinonimie cu *bâcată de calup de săpun*. Precizarea nu este lipsită de însemnătate, confirmând identitatea: *cute = bucată, rest de calup…* Asemănarea formală s-a realizat prin folosirea bucății de săpun. Mai apoi, *p. ext.*, *cute de săpun* a devenit sinonim cu *calup de…*

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

Prin simetrie, în aria sudică, din punctul de vedere al aceluiaşi termen, întâlnim un tablou diferit al formelor şi atestărilor: var. *cută* s.f. pl. *cute* **1.** *Gl. Olt.* / pct. 998, ALRR – Munt. şi Dobr., *Gl. Munt.* / pct. 777, 781, 784, 815, 821, 849 „bucăţică, cub de zahăr”: [Pe colaci] *punea şi ea vo* ***cută de zaar*** / pct. 998, Islaz, fostul raion Turnu-Măgurele. *Puneai* ***două, trei cute de zahăr*** *pe pâine* (TDM I: p. 424, pct. 781, Furculeşti, Teleorman). **2.** „bucată, felie de pepene”: [Bumbacul] *îl scoţi din alea* [= măciulii], *că să scoate singur din alea care să despică ca* ***cutili de pepene*** […] *parcă este felii de pepene* (TDM III, p. 519, pct. 826, Ghimpaţi, jud. Ilfov). Cu înţelesul „cub de zahăr”, *cute* a mai fost înregistrat în Argeş (*Lexic reg.* II, p. 13) şi în Oltenia (Bărbuţ, *Dicţ. olt.*).

Prin comparaţie cu cele mai noi materiale investigate, sursele mai vechi confirmă semantismul „felie”, chiar mai diversificat, prin raportare, în general, la fructele, legumele de formă sferică, susceptibile de a fi tăiate astfel. A. Pann, *ap.* Zanne, P IV, p. 101: *Dintr-o ridiche, patru feluri de mâncări se face: rasă şi nerasă,* ***cute*** *şi felii*. Delavrancea, *Opere*, II: 2: *Unchiaşul se şterse cu* ***o cută de măr*** *la ochi*. MAT. FOLK., p. 554: *O* ***cută de pepene*** */ Trece printre fire repede?* (Suveica). Semantismul pentru *cută* este confirmat în versiunea aceleiaşi ghicitori dintr-o altă colecţie de folclor: ***Felia de pepene*** */ trece pe sub poduri repede* (Teodorescu, P.P., p. 246).

În toate contextele dezvoltate, *cută de pepene, de măr, de ridiche, de zahăr*, în realitate inovaţii lexicale, punctul de plecare l-a constituit *cute*. Afirmaţia se susţine prin similitudinea dintre *cute*, obiectul-model şi celelalte cu denumiri metaforice: *cute de sopon*, stadiu secund prin raportare la *calup* „bucată triunghiulară, dreptunghiulară de săpun” (CADE s.v.). În urma folosirii, bucata iniţială şi-a pierdut forma prin rotunjirea colţurilor şi subţierea părţii de mijloc încât, din punctul de vedere al aspectului, poate aminti *cutea*. Probabil, un fapt oarecum similar s-a petrecut şi în cazul compusului *cută de zahăr*, din aria sudică. *Căpăţâna*, odinioară denumirea pentru forma de prezentare a *conului de zahăr*, la spargere se dezmembra în bucăţi, dintre care unele, formal, ar fi evocat *cutea*. În cazul pepenilor galbeni, au fost denumite metaforic feliile marcate prin adâncituri şi îngustări dimensionale la capete, sugerând, ca aspect, aceeaşi *cute*. Indiscutabil, s-a atribuit o denumire identică feliilor de pepene verde, apoi oricărei felii dintr-un fruct (măr) sau legumă (ridiche) de formă rotundă, rotund-ovală (pară).

Neîndoielnic în crearea sintagmei metaforice s-a avut în vedere un obiect cunoscut, chiar dacă în spaţii restrânse, răzleţe, din imediata apropiere, şi nu de peste munţi. Dacă în NALR – Olt., *Pl.* 4 / pct. 948, 949 şi *Pl.* 75 / pct. 905, 935–938, 940–942, 944–946, 948, 946 într-o fâşie subcarpatică din Gorj, cu extremitatea vestică până către Banat, aproape compact, a fost notat *cute*, probabil un reflex de dincolo de munţi, punctele răzleţe în care s-au conturat sintagmele în discuţie ne determină să presupunem o arie cu mult mai largă cândva, din ce în ce mai restrânsă ulterior. Angajarea cuvântului de bază, *cute*, în creaţii metaforice presupune, cum am mai afirmat, buna cunoaştere a acestuia prin experienţă proprie.

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

Modificarea finalei *cute* > *cută* s-ar putea explica fonetic, în limitele unei organizări primare *cut**e** de pepen**e***, respectiv prin disimilare, în cadrul ansamblului, sau prin tendința de marcare a categoriei numerice. DGS I înregistrează, cum este şi firesc, în articole diferite *cută* s.f., pl. *cute*, fără determinare, nerespectând îmbinarea *cută de zaar* din citat, deşi, numai în această structură semnifică 1. „bucățică, cub de zahăr": *Punea şi ea vo* ***cută dă zahăr*** (Gl. Olt. / pct. 998). *Punea două-trei* ***cute de zahăr*** *pe pâine* (Gl. Munt. / pct. 781). 2. „felie de pepene" în condițiile aceleiaşi citări trunchiate… *se despică ca* ***cutele de pepene*** (TDM III, pct. 826) şi *cute* „gresie", fapt ce legitimează autonomia noului cuvânt.

ÎNZĂPĂDÍ

Întâlnit într-o povestire de D. D. Pătrăşcanu, *Înzăpădiți*, verbul *înzăpădi* atrage atenția cititorului prin forma sa inedită. Prezența acestuia în scrierea literară menționată este contextual adecvată pe deplin: doi prieteni, în ultima zi a anului în curs, se întorc la Iaşi, unde, de fapt, locuiau, cu ultimul tren, (şi) pentru a serba evenimentul tradițional. Pe neaşteptate, rigorile iernii se fac simțite prin blocarea liniei ferate cu nămeți de zăpadă, motiv pentru care sunt constrânşi să-şi întrerupă călătoria la Paşcani. Unul dintre ei înştiințează familiei, prin telegramă, ghinionul *„**Înzăpădit!** Revelionul la Han Ghidale! Vouă, petrecere frumoasă!* (Pătrăşcanu, *Opere*, 232). Eventuala suspiciune asupra identității reale a verbului se spulberă prin apariția sa repetată în narațiune, nu numai în participiul *înzăpădit!* Oficialitățile CFR fac demersuri pentru a evalua situația şi a restabili normalitatea prin punerea trenului în mişcare*: Am trimis în recunoaştere două maşini la Ruginoasa – cam pe acolo se* ***înzăpădeşte*** *– şi acum aşteptăm rezultatul* (*ibid.*, p. 233). Dat fiind momentul festiv iminent, în fața perspectivei de a rămâne în gară, cei doi pasageri sunt invitați de şeful gării pentru a întâmpina noul an împreună cu ceilalți oaspeți ai acestuia: *Invitații continuă să sosească: şeful poştei, subşeful gării* […] *Naum şi Chirilovici au fost prezentați la fiecare:* ***Inzăpădiți****!* (*ibid.*: p. 135).

Apelul la dicționarele curente nu confirmă cuvântul-titlu, unde, invariabil, figurează *înzăpezi* cu analiza *„în + zăpadă"*.

Cazul, sub aspect formal-etimologic, i-a atras atenția lui Al. Graur: „Nu am de spus ceva nou cu privire la originea acestui cuvânt: DA, CADE, DLRM [la care adăugăm DEX s.v.] îl explică simplu şi corect ca derivat de la *zăpadă* (TDRG nu-l inserează). Dar Scriban, pe tonul categoric şi violent care-i e obişnuit, îl amendează «greşit format de ignoranți din pluralul *zăpezi*», în locul formei pe care el o consideră justă, *înzăpădi* (ER, 109)". Punctul de vedere formulat de Scriban, este respins de Al. Graur, în baza unui argument întemeiat: „abuzul explicației prin plural, acolo unde pluralul nu are «o poziție superioară», nefiind mai folosit decât singularul corespunzător". Mai mult decât atât, în cazul de față „nu e niciun motiv să se pornească de la plural: verbul fiind de conjugarea a IV-a, corelația de timbru a

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

făcut să se schimbe *ă* în *e* […]. Pentru *i* din silaba finală, vezi derivate ca *bolunzi, slobozi*" (id., *ib.*). Înregistrarea variantei *înzepezi* în DA este interpretată de Al. Graur, ca modificare fonetică succesivă a unui verb primitiv, ignorat sau omis de dicționare. Reproşul lingvistului, justificat de altfel, „DA… în mod curios, nu cunoaşte pe *înzăpedi*" constituie imboldul pentru care am încercat să reperăm verbul în alte surse. În mod surprinzător, acestea s-au dovedit nu puține:

Caragiale 2001, p. 512: *Care vasăzică, ingerințe peste ingerințe*, ***înzăpădiri*** *pe linia Buzău–Galați,* ***înzăpădiri*** *pe linia Tecuci–Galați*.

– p. 513: *Pentru ca să împiedice pe aceşti corifei conservatori de la o reuşită sigură… infamul guvern* ***înzăpădeşte*** *întâi linia Buzău-Brăila-Galați*.

M. Sadoveanu: *Deodată în ziua tristă şi fără soare prin cetinile* ***înzăpădite*** *… se strecură un val de umbră*.

I. Adam, 1902, p. 203: *Rândurile se împlineau cu câte o pasăre de noapte… aruncată de vântul* ***înzăpădit*** *în streşina asta săracă*.

G. Coşbuc 1973, p. 49: *Eu m-am făcut că nu înțeleg care e adevărata cauză a* ***înzăpădirii*** *mele*.

În opera poetului apare şi o variantă inedită, virtuală creație proprie sau existentă în epocă: *E linişte-n văzduh şi noaptea vine / Cu cer senin pe câmpu-****nzăpădat*** (*id., ibid.*).

G. Bacovia 1986, p. 83: *Sub streşină cerdacul / Se-ntunecă mâhnit / Stă rezemat-o fată / De stâlpu-****nzăpădit***.

N. Gane, 1979, p. 457: *Cânta Barbu, cânta parcă n-avea capul* ***înzăpădit*** *de ani*.

G. Stere, 2010, p. 52: *Conul Tică îi scruta cu băgare de seamă orice mişcare a feței, mângâindu-şi fluviul alb ce-i încadra partea de jos a capului* ***înzăpedit****, dar încă leonin*. De remarcat aceeaşi imagine metaforică la cei doi scriitori, N. Gane şi C. Stere, fie creație independentă, apelând la aceleaşi resurse lexicale, fie cunoscută în limba comună a epocii din Moldova.

Atestările citate reproduc situația corespunzătoare sec. al XIX-lea (sfârşit) şi al XX-lea (început).

Pentru epoca anterioară menționăm: Corbea, D.: *nivatus, -a, -um* „***înzăpădit***, în omăt rătăcit, -ă", iar pentru secolul de început al culturii române: Coresi, Ps., 127: *Când împarte de ceriu împărații spre îns,* ***zăpadeaşte-se*** *în Selmon*. Aceeaşi variantă simplă apare şi cu sens figurat la acelaşi autor: *Sufletul de nu se va nălbi înainte şi* ***să se zăpădească*** *cu scârbele…, nu se poate înfluri* Coresi, Ev., 87, după DLR. De fapt, DLR înregistrează *zăpădi*, învechit şi regional, pe care CADE l-a inclus în repertoriul său cu semnul arhaicității, ca şi SDLR, de altfel. În limba veche, conform textelor lui Coresi, avea curs varianta fără prefix a verbului, pe care Al. Graur nu a luat-o în calcul.

Referitor la origine, DLR indică v. sl. **za-pasti,* **za-pado*, ignorând posibilitatea derivării interne. Multiplele atestări, cu şi fără prefix, probează calitatea de derivat a verbului *(în)zăpădi*, a cărui evoluție fonetică normală a dus la varianta actuală *înzăpezi*.

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

TDRG, serie nouă, unde figurează primul citat din opera lui Coresi, indică ambele forme *înzăpădi, înzăpăda*. Prin urmare, excludem ipoteza referitoare la aportul personal al poetului G. Coşbuc, în ceea ce priveşte crearea unei noi variante.

Cea mai recentă atestare pentru *înzăpădi* provine din palierul dialectal, respectiv din Argeş atât pentru verb: ***S-au înzăpădit*** *drumurile, e* ***nămol de zăpadă!***, cât şi pentru substantiv: *înzăpădire* (*Gl. Argeş*). Se cuvine să remarcăm metafora oximoronică a cărei prezență motivează verbul contextual.

Citatele de mai sus susțin decisiv, dacă mai era cazul, atât punctul de vedere avansat de Al. Graur, respectiv etimonul *în- +zapadă*, cât şi recunoaşterea etapelor tranzitorii *înzăpădi, înzăpăda*, de altfel înregistrate numeric satisfăcător în diverse surse. Aşadar, legitimitatea etimonului *în + zăpadă*, cu var. primitivă *zăpădi, înzăpădi, înzăpăda*, exclude alte comentarii, impunând citarea acestora în dicționare pentru cunoaşterea traiectului parcurs de varianta actuală *înzăpezi*. În plus, includerea fazelor de tranziție contribuie la validarea ipotezei etimologice *în- + zăpadă* în certitudine, fără drept de apel.

MALCAVÉTE

După *Gl. Argeş*, unde figurează, *malcavete* s.m. constituie un termen injurios pentru a desemna un „om grosolan, bădăran, mojic, (făcut) din topor”: *Cu* ***malcavetele****-ăsta ți-ai găsit tu să-ți bagi în cârd?* În absența unui citat care să ilustreze convingător semantismul, pentru originea acestuia, propunem contaminația (cvasi)sinonimică: *malac + gorobete > *malacobete*, cu metateză şi acomodare, *malcabete* iar prin acomodare surdă/sonoră, respectiv, [c] – [b] > [c] – [v]: *malcavete*. Amintim că *malac*, în sens propriu, desemnează „puiul bivoliței”, iar figurativ „om grosolan” (cf. infra nota *MĂCĂLOI*), iar *gorobete* semnifică „om prost, de rând, de nimic” (Bărbuț, *Dicț. olt.*). Cumulul semantic, realizat prin contaminație, conferă superioritate expresivă cuvântului rezultat: *malcavete*.

MĂCĂLÓI

Înregistrat de L. Costin Gr. Ban. II, *măcăloniu* având înțelesul „om gras”, literarizat, *măcăloi* s.m., nu a fost inclus în repertoriul lexical DLR. În consecință, Eugenia Contraş 1982, p. 22 îl semnalează pentru recuperare, preluând şi citatul ilustrativ din lucrarea citată: *S-a făcut un* ***măcăloniu*** *Macare*. Cuvântul prezintă interes şi prin derivativ care perpetuează, la nivel dialectal, afixul moştenit din latină, *-oneus, -onea*.

Ca etimon, absent în intervenția autoarei menționate, propunem *malac* „pui al bivoliței”, împrumut din bulgară (*malak*). Un potențial derivat augmentativ,

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

mălăconiu = *mălăcoi*, tema având curs ca epitet depreciativ la adresa unui „om mare şi gras”, cu precădere în aria sudică (*Fir-ai al dracului dă* ***malac*** *răguşit* – Stănoiu, C.I., 99 – după DLR), prin metateză, accident curent la nivel dialectal, ar putea explica varianta din titlu, *măcăloi*. Ataşarea formantului *-oi* pe lângă o bază derivativă, semantic ea însăşi cu suficientă încărcătură de dispreţ, conferă derivatului rezultat un pronunţat caracter peiorativ.

MĂIERĂTÚRI
(variantă interpretativă)

Din aceeaşi listă a unităţilor lexicale neintroduse în DLR face parte şi derivatul (?) *măierături* s.f. pl. (Transilv.), glosat „măierişte” şi analizat *maier* + suf. *-ătură* de Eugenia Contraş, 1982, p. 22, odată cu includerea în seria cuvintelor lăsate pe dinafară de DLR. Dat fiind faptul că derivativul selectează, prin excelenţă, baze verbale (Seche 1962, p. 189), combinaţia cu *maier*, după DLR, s.n. (Transilv., Olt.) „mică gospodărie (ţărănească sau grădină la marginea unui oraş [săsesc]); măierişte” ridică obiecţii. Din acest motiv avem în vedere o altă modalitate de formare cum ar fi analogia. Nu excludem posibilitatea ca *măierătură* să fi rezultat prin remodelarea sinonimului *măierişte* în partea afixală sub impulsul unor derivate de felul *arătură, curătură*, la origine, deverbale. O astfel de gospodărie de câmp, în cazul unui teren cu vegetaţie, putea fi amplasată şi după defrişare (= *curat*) sau între terenuri defrişate pe o astfel de suprafaţă (= *curătură*): Un context de felul: *Umblă măicuţă-ta / Pe* ***arături*** */ Pe* ***curături*** */ Să-mi strângă* ***fermecături*** (Doine, p. 258, după DA) ar fi putut ocaziona, în versul ultim o modificare de felul: **Să facă* ***măierături****...*

Textul reprezintă o variantă interpretativă în raport cu o intervenţie anterioară (Mărgărit 2017, p. 53).

MÂCLÚIE, MLĂCUÍŞTE

Inclus de Eugenia Contraş 1982, p. 26 în lista cuvintelor „pierdute” de DLR, *mâcluie* s.f. are curs în Oltenia. Cu însemnarea „loc mocirlos”, cuvântul a fost extras din volumul FOLC. OLT. MUNT. I, p. 433. Pentru origine se trimite la *mlacă*. Notat de L. Costin, *Gr. Ban.*, din Valea Caraşului, *mlacă* a fost glosat „loc tinos, mlăştinos”. Ca regionalism, el reapare în DLRM, în DEX şi în DLR. Toate cele 3 dicţionare indică etimonul bg. sb. *mlaka*. Prin derivare cu suf. *-uie*, rezultatul obţinut *mlăcuie*, probabil datorită grupului consonantic de început [ml], mai puţin frecvent în lexicul limbii române (în DLRM şi în DEX figurează, exclusiv, *mlacă, mladă, mlaştină* cu derivatele lor!) dovedeşte o stabilitate precară, fiind

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

„predispus” la accidente fonetice. Prin metateză, derivatul devine *măcluie, mâcluie*. De altfel, acelaşi accident s-ar fi putut petrece la nivelul bazei derivative. În acest sens, DLR a înregistrat varianta *maclă*, care ar explica mult mai direct derivatul *măcluie, mâcluie*.

De la aceeaşi temă derivativă, Eugenia Contraş 1982, p. 27 a reţinut încă un derivat, absent din DLR: *mlăcuişte*, pentru estul Banatului şi atestat în FOLC. OLT. MUNT. I, p. 434. Indicaţia etimologică a autoarei „de la *mlacă*” este cu totul insuficientă. În crearea cu suf. *-işte, mlăcuişte* ar fi putut urma îndeaproape modelul *lăcovişte*, de altfel, sinonim, obţinut ca răspuns pentru Oltenia încă de Hasdeu pentru chestionar. La rândul lui, *lăcovişte*, cu var. *lacovişte*, un derivat în *-işte* din bulgară şi/sau sârbă de la *lokva* „bâltoacă”, pe terenul limbii române, prin etimologie populară, apropiat de *lac* „bâltoacă”, obţine transparenţă locală deplină. Analiza pentru *mlăcuişte* relevă baza derivativă *mlăcuie*, la rândul său potenţial derivat de la primitivul *mlacă*.

MÂRĂ

Răspândit în Moldova şi în nord-estul Munteniei, *mâră* s.f., adesea în corelaţie cu *hâră*, semnificând „ceartă continuă, neînţelegere”, este atestat de Păsculescu, L.P., p. 116 (*Nu mai sunt înconjurată / Cu dat, cu fapt, / Cu aruncat, / Cu adăpătură, / Cu* ***hâră****, / Cu* ***mâră***). DA atestă cuvântul ca interjecţie, în corelaţie cu *hâră* s.v. *hâr* interj.

DLR nu inserează cuvântul în coloanele sale, drept pentru care, recuperatoriu, este semnalat de E. Contraş 1982, p. 27.

În privinţa etimologiei, de care cuvântul este privat, în paragraful-semnal, presupunem crearea acestuia prin derivare postverbală de la *mârâi*. Existenţa unui verb sinonim şi paronim, de la care s-a desprins regresivul *hâră*, după toate probabilităţile, a impulsionat desprinderea, prin simetrie, a numelui *mâră*.

MÂŢOGOIÁN

Identificat de Eugenia Contraş 1982, p. 27 în *Bibliografia* DLR, respectiv, într-un basm cules din Cresuia-Beiuş, a fost inclus în lista unităţilor lexicale omise de DLR. Basmul în cauză figurează în Bârlea, A P I, p. 126: *Cându-i odată, să satură copiii de jucat cu briştele, le chirileşte* [= găureşte] *păn lemn şi le bagă pă o şfară tăte briştele. Ş-ave p-aco un* ***mâţogoian*** *de-ăla mare, mortan, cum zâce cătă el, i leagă la el la gât*. Semnalul Eugeniei Contraş conţine şi indicaţia etimologică „de la *mâţ*”, evident, cu totul insuficientă.

Cuvântul-titlu se dovedeşte interpretabil. Analiza relevă trei afixe, convergente semantic, a căror prezenţă se explică prin tendinţa de hipercaracterizare a derivatului.

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

Mai întâi s-a apelat la formantul *-oc* pentru a marca distincția *mâț/mâțoc* (cf. *mânz/mânzoc* „mânz de 2–3 ani”). Uzul a dus, probabil, la slăbirea valorică a sufixului şi a impus reluarea derivării: *mâțoc*, cu sonorizare *mâțog*, devenind *mâțogoi*. Prin noul afix, *mâțogoi* aminteşte de *mâțoi* cu care este corelabil, formal şi semantic, având valoare comună augmentativ-moțională. Acelaşi proces de derivare se repetă pentru a treia oară: *mâțocoian, mâțogoian*, raportabil la *mâțan* (v. DLR s.v.). Formație suprasufixată, *mâțogoian*, la analiză relevă cumulul de formanți ataşați în „etape” din rațiuni formal-expresive. Corpul fonetic *mâț*, mascul pentru *mâță*, „s-a consolidat” prin grupajul celor 3 afixe, ca formă, iar ca sens desemnează animalul matur dimensional în cuplul *mâț – mâță*.

MILOGÁR

Extras de Eugenia Contraş 1982, p. 25 din Lexic reg. I, p. 83, fostul raion Râmnicu-Vâlcea, *milogar* „persoană care se milogeşte, milog” face parte dintre cuvintele omise de DLR şi inventariate de autoarea amintită. Pentru etimon se indică analiza *milog* + suf. *-ar*. Formal situația se prezintă astfel. Dar derivatul necesită o explicație care să-l motiveze. Relația sinonimică *milog–milogar* arată că noua formațiune derivativă nu suplineşte un gol şi că apariția acestuia s-ar explica în alt mod. Presupunem intervenția analogiei ca factor declanşator. Derivate în suf. *–ar*, cvasisinonime ar fi putut determina „extensiunea” *milog* > *milogar*. Avem în vedere, de pildă, *desăgar* glosat în DLR cu subsensul „(călugăr) cerşetor”, cu alte cuvinte, *desăgar* = *milog*, p. ext. *milogar*.

Derivatul strict analogic face parte dintr-o serie mai largă care reuneşte astfel de cazuri (v. *supra bireş – bireşar*).

MIRIOÁRĂ
(un nou punct de vedere)

Semnalat de Eugenia Contraş 1982, p. 25, pe baza atestărilor din Izv. XVI, p. 359, LPM II, p. 490, cuvântul *mirioară* s.f., pl. *mirioare* „mieluşea de un an; mioară”, în virtutea neincluderii în DLR, nu dispune de rezolvare etimologică. În acest sens, considerăm că este vorba de un derivat cu suf. *-ioară* (cf. *Lunioara* „nume de vacă născută lunea” – Pascu, Suf., p. 162) de la baza *mioară*. Virtualul rezultat *miorioară*, excesiv de incomod la rostire, prin dimensiune, şi, mai ales, prin repetarea aceleiaşi vocale [o], a impus de la sine o anumită reducere. Modificarea s-ar fi putut realiza prin disimilarea vocalei în exces, cu rezultatul *mirioară*.

Nota conține un nou punct de vedere diferit față de Mărgărit 2017, p. 59.

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

MITÁRCĂ, MITĂRCÚȚĂ, PITÁRCĂ

Ca s.f. sg. şi pl., diminutivul *mitărcuță, mitărcuțe* figurează în *Gl. Munt.* şi în DGS II, alături de tema *mitarcă, pl. mitărci* „mânătarcă", pe baza atestărilor din textul dialectal corespunzător, publicat în volumul TDM II. Diminutivul în cauză, ca formație absolut inedită, i-a atras atenția Eugeniei Contraş 1982, p. 27 care l-a inserat în lista lexemelor rămase în afara DLR. Pentru *mitarcă*, în paragraful rezervat etimologiei, dicționarul-tezaur limitează informația la mențiunea cf. *pitarcă*. Ne-am oprit asupra acesteia, pentru că problema originii se pune în mod special pentru baza respectivă, creația diminutivală, etimologic, înscriindu-se într-o anumită legitate. Relația *mitarcă „mânătarcă"*, livrată de glosa din DLR, relevă apropierea dintre cele două unități lexicale, diferite prin dimensiune. Alăturarea acestora relevă faptul că soluția haplologiei s-a impus aproape de la sine. Textele dialectale munteneşti confirmă, deopotrivă, cursul variantei abreviate, cât şi al diminutivului: *„– Bă nea Ionică* […] *adu-ne, bre, nişte* ***mitărci****, aşa să spune acolo la munte… Frige ăla acolo… Domne, dăpă ce-am încărcat blana, atâta ne-a lăsat* ***mitărcuțele****-alea… că cân ne-a luat o durime şi-o amețeală dă cap… Noroc că ne-am oprit la senator* [sic!] *şi ne-a făcut câte-o ijepție"* (TDM II, p. 65, pct. 695, Brăneşti, Dâmbovița).

Pentru a explica *pitarcă*, DLR se limitează la sugestia „cf. *pită, mânătarcă*". Primul termen constituie o denumire metaforică pentru un tip de ciuperci comestibile a căror pălărie evocă o *pită* [= pâine]. D. Bejan, *Nume de plante formate prin contaminație*, în LR XXXIV, 1985, nr. 1, p. 29, pentru a explica numele *pitarcă* apelează la contaminația *pită* + *mânătarcă*. În locul celui de la al doilea termen propunem varianta abreviată, cu largă răspândire în Transilvania, şi în sintagma *mitarcă pietroasă*, înregistrată încă de Hasdeu în Chestionarul său pentru jud. Buzău (H II, 44), de Zach. C. Panțu, *Plantele cunoscute de poporul român*, 1929, de Coman, *Gl.* (1939), din Muscel. Conexiunea *pită* + *mitarcă* ar fi avut toate şansele să fie mult mai agreată de vorbitori decât *pită* + *mânătarcă*.

MITUTULÉL

Reperat de Eugenia Contraş pentru Transilvania, *mitutulel* „mititel" figurează în lista de omisiuni din DLR întocmită în consecință. Identificat în Bibliografia DLR, respectiv, Marian Ins., p. 533 (*Tu gugulea, / **Mitutulea**… / Din pustie / Fă-l pe N*...) este semnalat de autoarea citată împreună cu informația etimologică „de la *mic*". Rezolvarea fiind mult prea generală, reluăm problema.

Cu siguranță, punctul de plecare îl constituie adjectivul *mic*, dar într-o primă etapă de derivare *mic**uț***, cu pl. *mic**uți***. Pentru stabilirea unei opoziții pertinente sg./pl., s-a refăcut un nou sg. pe baza alternanței: *micut*. La rândul lui, supus

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

derivării cu suf. diminutival *-el*, convergent semantic cu *-uț, micut* stă la baza adj. *micutel*. Prin asimilare consonantică regresivă la distanță [c] – [t] > [t] – [t], a rezultat *mitutel* ofertant, ca structură, pentru modificări fonetice succesive. Prin asimilarea vocalică progresivă [i] – [u] > [i] – [i], a apărut *mititel* din limba comună. Următoarea schimbare ar fi constat într-un proces de propagare a silabei *tu*, în cadrul contextului sonor *mitutel* soldată cu un nou adjectiv, distinct de bază, prin reduplicare: ***mitututel***. Disimilarea consonantică regresivă la distanța [t] – [t] > [l] – [l], probabil, a desăvârşit formal cuvântul. Suita de modificări multiple se explică prin semantismul primitivului (*mic*) şi prin sfera de referință a acestuia. Atribuirea acestuia, prin excelență, ființelor mici, de predilecție copiilor la vârsta corespunzătoare, constituie premiza creativității imprevizibile în cazul discutat.

MOŞTENEÁN

Cuvântul-titlu, *moştenean* „moştean, băştinaş", notat de T. Dinu, Ț.O., p. 22 (*Şi eu-s **moştenian** de-aicea, nu trebuie să mă băzăcoreşti!*), se numără printre elementele lexicale nepreluate în corpusul DLR şi notificate de Eugenia Contraş, LR, 1982, p. 27. Pentru proveniența cuvântului, autoarea indică analiza „*moşteni* + suf. *-ean*". Reproşul nostru vizează combinația puțin probabilă, verb/sufix nominal. În locul acesteia, propunem relația *moştean* + suf. *-ean*, *moştenean* fiind, aşadar, descendent de la *moştean*. Este şi argumentul în virtutea căruia protestează subiectul înregistrat, calitatea lui de *localnic* legitimându-i dreptul la respectul cuvenit, ca băştinaş.

PALTON, BALTON

Cuvântul şi varianta, deopotrivă, *palton, balton*, i-au atras atenția lui Al. Graur (ER, 56), sub aspectul etimologiei. Drept urmare, a apelat la dicționare unde a constatat puncte de vedere divergente: „TDRG şi CADE trimit pentru *palton* la fr. *paletot*. [Alături de acestea, menționăm DEX şi DLR care, mult mai târziu, optează pentru acelaşi etimon de origine franceză]. DU presupune un intermediar slav, iar Scriban, urmat de DLRM, porneşte de la rus., pol. *palton*". Latura vulnerabilă a ultimei indicații stă în faptul că în dicționarele ruseşti şi în cele poloneze nu figurează forma *palton*. În condițiile date, Al. Graur consideră că nazala terminală din *palton* s-ar explica, cel mai bine, prin limba română, făcând trimitere la o intervenție proprie din BL, IV, 1936, 107. „En ajoutant un *n* à la finale en *-o*, le mot devenait parfaitement normal en roumain, puisqu'il y a bien de noms anciens terminés en *-n*, et même il prenait un aspect un peu plus français, car le nombre des mots français en *-on* ayant passé en roumain est considérable. C'est même sans doute là l'origine de l'*n* ajouté aux mots cités: puisque fr. *miliõ, salõ* etc. etaient

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

devenus en roumain *milion, salon*, on pouvait tout aussi bien transformez *palto* en *palton*". În acest fel, lingvistul român se disociază de БЕР care motivează prezența lui [n] prin influența altui lexem din același domeniu de referință: *pantalon*. În ceea ce ne privește, întrucât relația *palton / pantalon* nu este atât de direct și de motivată, considerăm că este vorba, într-adevăr, de o influență, dar de o alta, cu mult mai credibilă. Neologismul în cauză a ajuns în limba română nu mai devreme de sec. al XIX-lea, conform attestărilor DLR, unde a dislocat, după toate probabilitățile, un cuvânt de origine slavă, în curs până atunci, prin care se definea articolul vestimentar corespunzător: *zăbun*. Dacă admitem că elementul neologic în discuție a putut pătrunde, în egală măsură, prin limba franceză, dar și mediat de limba rusă, pentru această ultimă posibilitate avem în vedere, în primul rând, drept cale de acces, Moldova. Pentru impactul cu variantele curente, în epocă, *zăbon, zobon* (așa cum apare *zăbun*, atestat la Negruzzi S. I, 145: *Peste* ***zobonul*** *de stofă aurită purta un benișel de felendreș*), nu se cuvine să ne oprim neapărat la ultima, întrucât fonetic, în intersectarea cu **palto*, ambele ar fi putut precipita impunerea aceleiași consoane terminale: *palton*. Ipoteza nu contravine propunerii avansate de Al. Graur, ci, dimpotrivă, ar urma să o completeze din punct de vedere practic. Cazurile exemplificate, *milion, salon* reproduc nazala finală din structura originară: fr. *million*, fr. *salon*. De aceea motivația nu se extinde și la *palto* < *paletot*, diferit prin consoana finală. Argumentul în virtutea căruia **palto* a devenit *palton*, pe terenul limbii române, nu pare suficient de convingător.

În privința var. *balton*, Al. Graur constată absența acesteia din dicționare pentru epoca respectivă (reperul fiind anul de apariție a volumului ER: 1963), „deși circulă sau, cel puțin, a circulat intens în mediul oamenilor neinstruiți". Varianta, apare notată, pentru prima oară de Avram SCL, XIII, p. 429. Puțin mai târziu va fi inclusă în DLR s.v. *palton*.După cum remarcă același lingvist, varianta cu sonoră la inițială a fost înregistrată în dicționarele bulgărești, fapt ce ar pleda pentru originea românească a acesteia: v. DBR s.v. *балтон* s.m. 1. „palton". 2. „gen de stofă pentru palton". Față de încercarea infructuoasă de a explica modificarea [p] – [b] atât prin română, cât și prin bulgară, Al. Graur optează pentru o altă soluție, „originea trebuie căutată în greceşte" (id., *ib.*).

Ca și în alte situații propunem o modalitate internă de săvârșire a modificării. Dat fiind faptul că, pe teren românesc, există alte situații de substituție surdă/sonoră, în cazul consoanelor angajate, respectiv [p] > [b], în poziție inițială, deja înregistrate de dicționare (cf. tc. *pazar* > rom. *bazar* – v. Gl. Dobr., DGS III s.v. și expr. *a face pazarul* „a târgui" id. *ib.*); *pișlari* > *bișlari* vezi SDLR s.v. după bg. *svieštar*, Munt., Mold. „bani, lovele", *pichet* < fr. *piquet*, corelabil cu *bechet* < tc. *beket*, nu excludem, nici pentru dubletul în discuție, posibilitatea schimbării *palton* > *balton*. Motivația ar sta în sonoritatea suplimentară pe care labiala sonoră, la inițială, o conferă cuvântului. Al. Graur indica mediul de circulație al var. *balton*, limbajul „oamenilor neinstruiți", fără să ne dăm seama dacă includea și segmentul unor vorbitori de grai. Culegerile de folclor dela sfârșitul secolului al XIX-lea

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

atestă varianta la nivel dialectal: *Să-mi dai cojoc, mocănesc / Să-ți dau un* ***balton*** *turcesc* (MAT. FOLK., 162). Cercetările dialectale recente, prin materialele publicate, confirmă cursul acesteia, în graiurile munteneşti: (v. DGS I s.v.): *Mă, să-mi iau şi eu un* ***balton*** *pă mine, că dac-oi muri nu-mi poartă nimenea cațaveica* [= manta femeiască v. DA s.v.] *care o am eu* (TDM III, pct. 691, Picior de Munte, Dragodana, Dâmbovița, 5).

PÁRFIE, DIN PARFIA…?

DLR înregistrează drept cuvânt autonom cu „etimologie necunoscută", *parfie* s.f. 1. (prin Olt.) „năravi, viciu, cusur": *Are* ***parfia*** *de-a ascunde* – CV 1951, nr. 5, p. 26. 2. (prin Munt.) „cauză, pricină": ***Din parfia*** *lui s-a-mbolnăvit* (LR 1961, nr. 1, p. 24). ***Din parfia*** *asta să nu duci grijă* (ib.). Tot pentru Olt. ca s.f. îl înregistrează şi D. Bărbuţ, *Dicț. olt.* cu înțelesurile „viciu; defect; parte", iar pentru Munt. menționăm Gl. Munt. care a reținut cuvântul asamblat în loc. conjuncț., *din parfia* „din cauza, din pricina": *Asta e* ***din parfia*** *la cişmelile astea. Cică ar fi fost odată un moşier şi la semnat, cum să spun eu, s-a-nceput aşa o literă ca D ... şi* ***din parfia****-aia i-a pus numele Dracea*.

Contextele reținute pentru Muntenia atestă mai degrabă o construcție prepozițională, bine fixată *din parfia*, cu valoare conjuncțională „din cauza": *din parfia lui, din parfia asta, din parfia la…, din parfia aia*.

Alte contexte atestă intruziunea cuvântului într-o locuțiune existentă: *din partea… mea* > ***din parfia… mea*** *poți să pleci* (CV 1952, nr. 5, p. 49).

Din păcate, după înregistrările din Oltenia, ar avea curs un cuvânt autonom cu înțelesul „năravi, viciu, cusur", dar nesusținut de exemplificări, ceea ce ridică semne de întrebare. Citatul valorificat de DLR, în varianta integrală, purtând sigiliul politic al epocii: *Chiaburul Dragnea are* ***parfia*** *de a ascunde în fiecare an grâul pentru a nu-l da la colectare* (CV 1951, nr. 5, p. 26) relevă, la rândului, o locuțiune verbală *a avea parfia de…* „a obişnui".

Incert ca autonomie, lexemul pare incert şi ca etimon. Creație târzie, la nivel dialectal construcția ar putea fi apropiată de un element neologic: *parohie*. Între variantele fonetice ale acestuia, DLR a reținut *parofie*, cu răspândire la nivel dialectal: *Bălcăuții făceau o* ***parofie*** *cu 69 de familii* (Sbiera F.S. 81, după DLR). *Te-a dat la vreo* ***parofie*** (Stănoiu, C.I., p. 18, după DLR). Întrucât cunoaştem expresia *a fi din parohia cuiva* „a aparține…, a fi binecunoscut de persoana în cauză", putem presupune pătrunderea acesteia în lumea satelor şi, la preluare, coruperea din punct de vedere formal şi semantic: *din parofia*, prin sincopă *din parfia*. Dacă la început un preot ar fi afirmat *(e) din parohia mea*, la reproducere, prin deformare *parofie* > *parfie*, şi prin aproximare s-a ajuns la atribuirea unui nou înțeles. *O iau… e din parfia mea* [despre o persoană rătăcită, bolnavă] s-ar fi decodat, *o iau* [acasă] *în ceea ce mă priveşte, din partea mea*; sau *A ajuns aici din parofia mea = din parfia mea* „din cauza mea".

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

PĂREÁSĂ

Cuvântul-titlu, înregistrat în DLR, *părească* s.f. răspândit „prin Maramureş”, semnifică, după aceeaşi sursă „văduvă bătrână care, în fiecare sâmbătă a Postului Paştilor, duce prescuri la biserică”.

Cât priveşte originea acestuia, DLR declară „etimologia necunoscută”. În acest scop, încercăm să valorificăm una dintre atestările de care beneficiază lexemul. Înregistrat de Tache Papahagi în *Glosarul* aferent volumul său, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, ne oprim asupra articolului respectiv, formulat, lapidar de către autor: „*părească* v. explicația în text”. Cu siguranță, autorul consideră că textul „spune” foarte mult, cu alte cuvinte lectura paragrafului respectiv face superfluă definiția: *În tătă sâmbăta, de Postu-mare, femeile bătrâne şi văduite duc la beserecă* ***prescuri*** *de grâu pentru służbă. Apoi ačeste femei să ќçamă* ***părease***. Într-adevăr citatul selectat explică pe deplin rostul femeilor în cauză, prestația lor pentru biserică fiind inseparabilă de *prescuri*. De altfel, acesta este şi motivul pentru care ele sunt numite *păresc*. Legătura dintre obiectul activității lor, *prescuri*, şi numele pe care şi l-au atras din partea comunității, *părese*, pare destul de evidentă.

De regulă, astfel de denumiri sunt destul de transparente, evocând ocupația respectivă. Prin urmare, bătrâna care pregăteşte *prescurile* ar fi trebuit să se numească *prescurăreasă* (cf. *bucătăreasă, croitoreasă, plăpumăreasă, spălătoreasă* ş.a. derivate care specifică obiectul muncii, ocupația). De altfel, cuvântul integral este confirmat de SDLR printr-o definiție succintă, *prescurăreasă* „făcătoare de prescuri”, de CADE, care suprimă, ca şi Scriban de altfel, detaliul temporal (în Postul Paştelui) şi chiar de DLR unde figurează însoțit de mențiunea „rar”, de altfel, credibilă prin dimensiunea excesivă a derivatului, precum şi de un citat corespunzător: *Părintele-duhovnic încheind privigherea… a trecut spre tijgheaua* ***prescurăresei*** (Klopştock, 70).

De fapt, lungimea considerabilă, cât şi structura cuvântului, sunt caracteristici care explică vulnerabilitatea acestuia. Intervenția prin haplologie se dovedeşte soluția cea mai convenabilă pentru vorbitori, astfel încât de la *prescurăreasă* s-ar fi dezvoltat o variantă acceptabilă, *părească*.

Soluția DLR care alături de mențiunea „etim. nec.”, oferă sugestia cf. *păresimi* nu ni se pare motivată nici semantic, *prescurăreasa* fiind activă în tot cuprinsul anului, atunci când e nevoie, nefiind, deci, inseparabilă de indicația temporală, nici formal pentru că relația *păresimi – părească*, respectiv bază / derivat presupune dificultăți greu de depăşit la analiză.

PITITIÓC

Înregistrat în DLR, adjectivul variabil *pititioc*, conform sursei citate, semnifică „mititel”: [despre ființe] 1. „ca dimensiune”; 2. „ca vârstă”: *Care prunc n-are noroc / Să moară de* ***pititioc*** (Papahagi, M., p. 24).

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

În privința etimonului, dicționarul citat face mențiunea „de la *pititel*, cu schimbare de sufix”.

Față de soluția DLR, propunem luarea în calcul a unei alte posibilități: contaminația sinonimică între adjectivele *pitic* + *mititioc*. Argumentele care conferă legitimitate acesteia ar fi următoarele:

– în limba vorbită, contaminația, ca tendință a expresivității, are frecvență mai ridicată şi mai motivată, decât schimbarea de sufix. Este foarte adevărat că, în cazul versurilor, rigorile proprii acestora reclamă, cu necesitate, astfel de modificări (cf. *supra, noroc / mititioc*);

– cel de al doilea termen angajat în impact, *mititioc* dispune de aceleaşi sensuri, şi prin urmare, apare în aceleaşi contexte: *Care prunc n-are noroc / Da să moară* ***mititioc*** (Țiplea, P.P., 39). *Pasăre galbenă-n floc / Rău mi-ai cântat de năroc, / De când eram* ***mititioc*** (Papahagi, M., 38). Prin urmare, atragerea în contaminație cu *pitic*, pentru *mititioc*, se motivează deplin;

– existența unui derivat sinonimic, în limitele aceleiaşi familii lexicale, rezultat, în mod similar în urma contaminației, aproximativ dintre aceleaşi elemente, după cum precizează şi DLR în cazul pe care îl avem în vedere: *pititel*, contaminație între *pitic* şi *mititel*: *Culcă-te tu* ***pititel****, / Şi te scoală plugărel* (Marian, N., p. 324).

IZVOARE ŞI LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

Adam 1902	Ion Adam, *Sybaris*. Roman. Editura Autorului (Tip. Ziar „Cronica” Thoma Basilescu, 1902).
AFLR	*Arhiva fonogramică a limbii române* a Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”.
ALRR – Munt. şi Dobr.	*Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia şi Dobrogea*, Bucureşti, vol. I–III, de Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, 1996–2001; vol. IV, de Teofil Teaha (coord.), Ion Ionică, Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, 2004; vol. V, de Teofil Teaha (coord.), Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, 2007.
ALM II	*Atlasul lingvistic moldovenesc*, redactat de R. Udler şi V. Comarnițchi, cu participarea lui V. Melnic şi V. Pavel, vol. I 1, 2; II, 1, 2. Chişinău 1968–1973.
Avram, 1962	Andrei Avram, *Siegmund A. Wolf, Großer Wőrterbuch der Zigeunersprache (romanitšiw). Wortschaz deutscher und anderer europäischer zigeunerdialekte* în SCL 1962, XIII, nr. 3, p. 426–432.
Bacovia	George Bacovia, *Scântei galbene*, Bacău, 1926.
Bărbuț, *Dicț. olt.*	Dorina Bărbuț, *Dicționar de grai oltenesc*, Craiova, 1990.
BER	*Bălgarski Etimologičer rečnik*. Sofia, Bălgarska Akademija na Naukite. Institut za bălgarski Ezik, 1971.
Bârlea AP I–III	Ovidiu Bârlea, *Antologie de proză populară epică* [vol.] I–III. [Bucureşti]. Editura pentru Literatură, 1966.
BL I ş.u.	„Bulletin linguistique”, Bucureşti, 1933–1948.

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

Bud, P. P.	Tit Bud, *Poezii populare din Maramureş,* adunate de ... Bucureşti, 1908.
CADE	I..-Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I. – Aurel Candrea. Partea II: *Dicţionarul istoric şi geografic ilustrat*, de Gh. Adamescu, Bucureşti, Editura „Cartea Românească", [1926–1931].
Caragiale 2001	I.L. Caragiale, *Publicistică* [În periodice]. Ediție îngrijită de Stancu Ilin şi Constantin Hărlav. *Prefață* de E. Simion. Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.
Caragiale 2002	I.L. Caragiale, *Corespondență* IV. Ediție îngrijită de Stancu Ilin şi Constantin Hârlav. *Prefață* de E. Simion. Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.
Coman, Gl.	Petre Coman, *Glosar dialectal*. Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeria Națională, 1939 (Academia Română, Memoriile Secțiunii Literare. Seria III, tomul IX, Mem. 5).
Contraş 1982	Eugenia Contraş, *Completări şi îndreptări la DLR*. Litera *M* II. Cuvinte neînregistrate în LRXXXI, nr. 1, p. 21–31.
Costin, Gr. Băn.	L. Costin, *Graiul bănățean*. „Studii şi cercetări". Vol. I. Timişoara 1926.
Corbea, D.	Teodor Corbea, *Dictiones latinae cum valachies interpretation*. Ediție de Alin-Mihai Gherman. Volumul I. Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2001.
Coşbuc 1973	G. Coşbuc, *Opere alese*, vol. IV. Scrieri în proză. Ediție îngrijită de Gavril Scridon. Bucureşti. Editura Minerva, 1979.
CV	„Cum vorbim". Revistă pentru studiu şi explicarea limbii. Bucureşti, anul I, (1949) ş.u.
DA	Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.
DGS I–III	*Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*. Volumul I, Literele *A–C*, Bucureşti, 2009; volumul II, Literele *D–O*, Bucureşti, 2010; volumul III, Literele *P–Z*, Bucureşti, 2011, coord. Maria Marin.
Dicț. dialectal	*Dicționar dialectal* (cuvinte, sensuri, forme). Vol. I–V. Redactor responsabil Rubin Udler, Chişinău 1985.
Dinu, Ț.O.	Titu Dinu, *Graiul din Țara Oltului*. Bucureşti 1923. Extras din revista „Grai şi suflet".
DLR	Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965 ş.u.
DLRM	*Dicţionarul limbii române moderne*. Bucureşti, 1958 (Academia Română, Institutul de Lingvistică din Bucureşti).
FOLC. OLT. MONT. I	*Folclor din Muntenia şi Oltenia. Texte alese din colecții inedited.* Vol. I (Bucureşti]. Editura pentru Literatură şi Artă, 1967.
Gane	N. Gane, *Scrieri*. Ediție îngrijită, note şi bibliografie de Ilie Dan, Bucureşti, Editura Minerva, 1979.
Gl. Argeş	D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*. Bucureşti, Editura Academiei, 1967.
Gl. Dobr.	*Glosar Dobrogea* de Paul Lăzărescu şi Nicolae Saramandu, în *Texte dialectale şi glosar. Dobrogea*, de Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, 1987.
Gl. Munt.	*Glosar dialectal. Muntenia*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, Bucureşti, 1999.
Gl. Olt.	Glosar dialectal. Oltenia, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu. Bucureşti, Editura Academiei, 1967.
Graur, ER	Al. Graur, *Etimologii românești*, Bucureşti, Editura Academiei, 1975.
I. Cr.	„Ion Creangă", revistă de limbă, literatură şi artă populară. Bârlad. Anul I (1908) ş.u.
Izv. I ş.u.	„Izvoraşul", revistă muzicală şi populară. Turnu-Severin. Anul I (1920) ş.u.
LR	„Limba română", Bucureşti, 1952 şi urm.

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)

Lexic reg., I–II	*Lexic regional*, I, redactor coordonator: Gh. Bulgăr, 1960; II, redactor-coordonator: Lucreția Mareș, 1967 (Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice).
MAT. FOLK.	*Materialuri folkloristice*. Culese şi publicate sub auspiciile Ministerului Cultelor şi Învăţământului Public, prin îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu. Volumul I (*Poesia poporană*, părțile I–II) –II. Bucureşti, 1900.
Mărgărit, *Vocab.*	Iulia Mărgărit, *Vocabularul graiurilor dacoromâne sudice*. Bucureşti, Editura Academiei Române, 2009.
Mărgărit, PE	Iulia Mărgărit, *Propuneri etimologice*, „Etymologica" 30, Bucureşti, Editura Academiei, 2017.
Mărgărit 2017	Iulia Mărgărit, *Interpretări lexical-etimologice*, în LR LXVI, nr. 1, p. 53–63.
NALR – Olt.	*Noul Atlas Lingvistic pe Regiuni. Oltenia*. Vol. I–V, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, Bucureşti, 1967–1984.
Papahagi, *Maram.*	Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*. Bucureşti, Cultura Națională, 1925.
Pascu, *Suf.*	Dr. G. Pascu, *Sufixele româneşti*. Edițiunea Academiei Române, Bucureşti, 1916.
Păsculescu L.P.	Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească*. Adunată de... Cu 30 arii notate de Gheorghe Mateiu. Bucureşti, 1910.
Pătrăşcanu, *Înzăpădiți*	D. D. Pătrăşcanu, *Opere alese*. Ediție îngrijită şi prefață de Viorica Farcaşiu, Iaşi, Editura Junimea, 1971.
Seche 1962	Luiza Seche, *Sufixul* ***-ură / -ătură, -etură, -itură, -sură, -tură***), în *Studii şi material a cuvintelor*, volumul al III-lea, p. 187–196.
Stere 2010	C. Stere, *Opere*, vol. II. Ediție îngrijită de Victor Durnea. Bucureşti, Fundația Națională pentru Ştiință şi Artă.
Şez.	*Şezătoarea.* Revistă pentru literatură şi tradițiuni populare. Director: Artur Gorovei, Fălticeni. Anul I, 1892 ş. u.
TDM, I–III	*Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu. Vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1973; vol. II, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1975; vol. III, de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1987.
TDRG	H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 2. Uberarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron Band I–III, Wiesbaden I: 1986; II: 1988, III: 1989, 1903, 1911, 1924.
Teodorescu, P.P.	G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, Culegere de ..., Bucureşti 1885.
Țiplea PP	
Vârcol V.	V. Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, Bucureşti, 1910.
Zanne P.P.	Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*. Vol. I–X, 1895–1912.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti",
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A30960
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:15 UTC)